

Kabinet výuky obecné fyziky, UK MFF

Fyzikální praktikum II

Úloha č. 21

Studium hysterezních smyček feritů

Měřil a zpracoval: Antonín Baďura, FOF

Měřil dne: 9. listopadu 2018

Odevzdal dne: 16. listopadu 2018

Poznámky opravujícího:

	Možný počet bodů	Udělený počet bodů
Práce při měření	0–3	
Teoretická část	0–2	
Výsledky a zpracování měření	0–9	
Diskuse výsledků	0–4	
Závěr	0–1	
Seznam použité literatury	0–1	
Úhrnem	nejvýše 20	

Hodnotil ..... dne .....

1 Zadání úlohy

1. U feritových kroužků I, II a III
  - (a) Změřte závislost indukce B_m a koercitivní síly H_c na intenzitě magnetického pole H_m .
  - (b) Sledujte základní typy hysterezních smyček v závislosti na intenzitě pole H_m a zjistěte přibližně, při které intenzitě pole H_m (nebo v kterém intervalu intenzit polí) jednotlivé typy hysterezních smyček přecházejí jeden v druhý.
2. Okalibrujte aparaturu pomocí střídavého napětí známé velikosti.
3. Výsledky dle bodu 1 (a) zpracujte tabelárně a graficky.

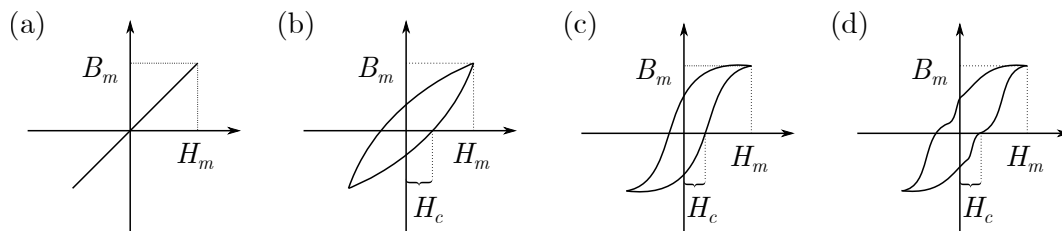
2 Teoretická část

2.1 Ferity a hysterezní křivky

Ferity jsou magnetické oxidy, které můžeme obecně zapsat vzorcem $M^{2+} Fe_2^{3+} O_4$, kde M^{2+} představuje kov s oxidačním číslem 2. Zde použité ferity jsou manganozinečnaté (platí pro kroužky I a II) a kobaltonikelnaté (kroužek III). Posledně jmenovaný je navíc tzv. perminvarový ferit, tj. pro velký rozsah magnetického pole se jeho permeabilita nemění. Tyto materiály mají měrný elektrický odpor v řádu $10^0 - 10^4 \Omega m$ a ztráty vířivými proudy jsou při použití proměnného elektrického pole zanedbatelné [1].

Hysterezní křivkou je popisována závislost magnetické indukce B na intenzitě magnetického pole H při přemagnetování mezi poli H_m a $-H_m$, čemuž odpovídají hodnoty indukce B_m a $-B_m$. V obrázku 1 jsou zobrazené jednotlivé typy hysterezních křivek. Typ (a) odpovídá vratným změnám v doménách magnetika. U běžných materiálů je pozorovatelná jen pro slabá pole, na širokém rozsahu polí ji je možné pozorovat u perminvarových materiálů. Křivka (b) se nazývá Rayleighova, u tohoto typu se začínají uplatňovat i nevratné děje. U typu (c) se hovoří o normálním tvaru a již se plně uplatňují nevratné magnetizační děje, zřetelně se projevuje nasycování vzorku. Nakonec typ (d), zúžená hysterezní křivka, se vyskytuje u perminvarových materiálů a při přechodu ke smyčce normálního tvaru.

Pro typy (b)–(d) je rovněž zakreslena koercitivní síla H_c , která je pro typ (a) nulová.

Obrázek 1: Typy hysterezních křivek

2.2 Princip měření

Každý měřený kroužek disponuje primárním vinutím o n_1 závitů a sekundárním s n_2 závitů. Pomocí primárního vinutí můžeme střídavým magnetizačním proudem i vytvořit magnetické

pole o intenzitě H :

$$H = \frac{n_1 i}{\pi d}, \quad (1)$$

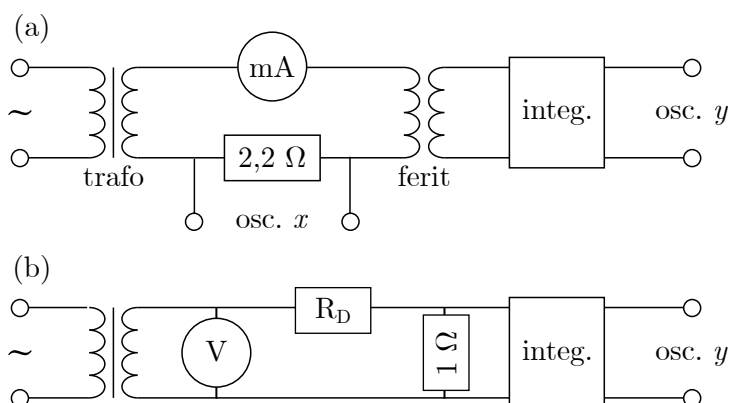
kde $d = (d_1 + d_2)/2$ pro d_1 , d_2 vnitřní, resp. vnější průměr kroužku. Signál úměrný i přivádíme na horizontální osu osciloskopu. Na sekundárním vinutí tak můžeme měřit indukované napětí, jehož integrál je úměrný magnetické indukci B . Schéma takto zapojeného obvodu je v obrázku 2 (a) [1].

Vertikální osu osciloskopu je třeba kalibrovat. K tomu slouží obvod vyobrazený v obrázku 2 (b). Změříme-li na osciloskopu délku úsečky y , která se objeví na stínítku díky tomuto zapojení, můžeme ze znalosti úhlové frekvence proudu ω , průřezu $S = (d_1 - d_2)v/2$ pro výšku kroužku v a napětí U_{ef} na odporovém 1Ω normálu R_1 určit odpovídající hodnotu magnetické indukce B_m :

$$B_m = \frac{\sqrt{2}U_{ef}}{\omega n_2 S}. \quad (2)$$

Ostatní hodnoty B_m je možné snadno dopočítat z relativní velikosti hysterezní křivky na stínítku. Hodnotu napětí U_{ef} určíme ze znalosti odporu R_D na odporové dekádě a efektivního napětí U na voltmetru [1]:

$$U_{ef} = \frac{R_1}{R_D + R_1} U. \quad (3)$$

Obrázek 2: Schéma zapojení (a) měření hysterezních smyček, (b) kalibrace vertikální osy osciloskopu (vytvoreno dle [1])

3 Výsledky měření

Při měření byl použit multimetr Fluke 175, který při měření střídavého napětí na použitém rozsahu dosahoval nejistoty $\pm 1\% \pm 0,003$ V a při měření proudu $\pm 1.5\% \pm 3$ dig., a to na rozsazích 60 mA (dílky 0,01 mA), 400 mA (dílky 0,1 mA) a 6 A (dílky 1 mA). Ve všech následujících úvahách představuje x , resp. y počet dílků stupnice odečtených ze stínítka osciloskopu, jedná se tedy o bezrozměrné číslo; nejistota odečtu ze stínítka byla odhadnuta jako ± 1 dílek. Všechny přenesené nejistoty byly spočteny dle běžného vztahu pro přenos nejistoty:

$$\sigma_f = \sqrt{\sum \left(\frac{\partial f}{\partial x_i} \sigma_{x_i} \right)^2}. \quad (4)$$

Rozměry a další charakteristiky použitých feritových kroužků jsou uvedeny v tabulce 1.

kroužek	$\frac{d_1}{\text{mm}}$	$\frac{d_2}{\text{mm}}$	$\frac{v}{\text{mm}}$	n_1	n_2
I	29,2	20,75	4,4	50	6
II	30,65	21,8	4,35	50	6
III	31,0	21,8	4,15	300	6

Tabulka 1: Charakteristiky použitých feritových kroužků

Požadované závislosti B_m , H_m a H_c byly měřeny nepřímou pomocí zapojení v obrázku 2 (a). Hodnota H_m byla vypočtena z hodnoty proudu primárním vinutím dle vzorce 1 po vynásobení naměřených efektivních hodnot proudu I_{ef} faktorem $\sqrt{2}$. Koercivní síla H_c byla určena úměrně z hodnot odečtených z osciloskopu a již spočteného H_m . Hodnota B_m byla určena dle vzorce 2, kde $\omega = 2\pi \cdot 50 \text{ s}^{-1}$ a U_{ef} bylo určeno ze vztahu

$$U_{ef} = \frac{y}{2\xi}, \quad (5)$$

kde y je hodnota naměřená na stínítku osciloskopu odpovídající $2 \cdot B_m$ a ξ je koeficient určený při kalibraci osy y osciloskopu popsané níže. Spočtené hodnoty spolu s hodnotami naměřenými jsou uvedeny pro jednotlivé kroužky v tabulkách 3, 4 a 5. Graficky jsou vyobrazeny v grafech 3, 4 a 5.

Během měření výše uvedených závislostí jsem rovněž zjišťoval, při jakých hodnotách H_m dochází k přechodu mezi různými typy smyček, které jsou schematicky vyobrazeny v obr. 1. U prvního kroužku došlo k přechodu od typu (a) k typu (b) v rozmezí $H_m = (8 - 11) \text{ mA}^{-1}$, mezi typem (b) a (c) v rozmezí $H_m = (24 - 30) \text{ mA}^{-1}$. U kroužku II došlo k přechodu mezi (a) a (b) pro $H_m = (59 - 62) \text{ mA}^{-1}$, od (b) do (c) v rozmezí $H_m = (120 - 137) \text{ mA}^{-1}$. Na konec u posledního kroužku III k přechodu od typu (a) k typu (b) v rozmezí $H_m = (2170 - 2270) \text{ mA}^{-1}$, mezi typem (b) a (d) v rozmezí $H_m = (2810 - 2910) \text{ mA}^{-1}$ a od (d) k (c) v rozmezí $H_m = (4300 - 4800) \text{ mA}^{-1}$.

Vertikální osa osciloskopu byla kalibrována podle schématu 2 (b). Odpor na dekádě činil $R_D = 999 \Omega$ a normálu $R_1 = 1 \Omega$. Napětí U_{ef} na normálu bylo určeno z napětí na multimetru U dle vzorce 3. Celkově bylo změřeno napětí pro šest různých délek y úseček na stínítku v celém rozsahu měření, naměřené hodnoty jsou uvedeny v tabulce 2. Pro každou dvojici pak byl vypočten koeficient k jako $\xi = y/U_{ef}$, výsledný koeficient byl určen průměrem: $\xi = (4,44 \pm 0,08) (\text{mV})^{-1}$ (v nejistotě jsou započteny i přenesené nejistoty z měření y na stínítku). Respektive můžeme uvést i hodnotu konstanty $\chi = \sqrt{2}/(2\omega n_2 S \xi)$ přímé úměrnosti mezi B_m a y (tedy $B_m = \chi y$) postupně pro všechny kroužky:

$$\chi^I = (4,57 \pm 0,08) \text{ mT},$$

$$\chi^{II} = (4,40 \pm 0,08) \text{ mT},$$

$$\chi^{III} = (4,42 \pm 0,08) \text{ mT}.$$

U_{ef}/mV	$1,11 \pm 0,01$	$2,26 \pm 0,02$	$3,391 \pm 0,03$	$4,94 \pm 0,04$	$5,67 \pm 0,07$	$7,08 \pm 0,7$
y	5 ± 1	10 ± 1	15 ± 1	20 ± 1	25 ± 1	31 ± 1

Tabulka 2: Hodnoty U_{ef} a odpovídající y pro kalibraci vertikální osy osciloskopu

$\frac{I_{ef}}{\text{mA}}$	x_m	x_c	y	$\frac{H_m}{\text{A m}^{-1}}$	$\frac{H_c}{\text{A m}^{-1}}$	$\frac{B_m}{\text{mT}}$
$5,24 \pm 0,08$	32	0	2	$4,7 \pm 0,3$	0	9 ± 5
$7,9 \pm 0,1$	26	0	3	$7,1 \pm 0,4$	0	14 ± 5
$14,2 \pm 0,2$	22	4	6	$12,8 \pm 0,5$	$2,3 \pm 0,6$	27 ± 5
$22,6 \pm 0,3$	36	10	11	$20,4 \pm 0,6$	$5,7 \pm 0,6$	48 ± 5
$34,9 \pm 0,5$	22	6	17	$31,4 \pm 0,7$	9 ± 1	77 ± 5
$44,8 \pm 0,7$	29	7	20	$40,4 \pm 0,9$	10 ± 1	91 ± 5
$55,9 \pm 0,8$	36	8	23	50 ± 1	11 ± 1	105 ± 5
67 ± 1	42	9	25	61 ± 1	13 ± 1	114 ± 5
78 ± 1	49	9	27	70 ± 1	13 ± 1	121 ± 5
89 ± 1	28	5	28	80 ± 1	15 ± 3	125 ± 5
100 ± 2	31	5	29	90 ± 2	15 ± 3	130 ± 5
113 ± 2	35	5	30	102 ± 2	15 ± 3	134 ± 5
124 ± 2	38	5	30	112 ± 2	15 ± 3	136 ± 5
134 ± 2	42	5	31	121 ± 2	15 ± 3	139 ± 5
145 ± 2	44	5	31	131 ± 2	15 ± 3	141 ± 5

Tabulka 3: Naměřené hodnoty I_{ef} , počtu dílků x_m pro H_m , x_c pro H_c a y pro B_m a odpovídající spočtené hodnoty pro proužek I

4 Diskuse výsledků

Zdaleka největším zdrojem přenesené nejistoty při výpočtu H_c a B_m byl odečet x_c a y ze stínítka osciloskopu, kdy pro nízké hodnoty nejistota činila až desítky procent. To se především projevilo u výpočtu hodnoty H_c , kde relativní chyba byla vždy přinejmenším deset procent.

Byly pozorovány všechny typy hysterezních smyček, přičemž zúžený tvar byl pozorován pouze u kroužku III. To ostatně odpovídá očekávání, neboť poslední kroužek byl vyroben z perminvarového feritu. Zároveň lze porovnáním odhadnutých hodnot H_m odpovídajících přechodu mezi jednotlivými typy s grafy závislosti H_c a B_m spatřit jistou korelaci. Například v grafu 3 lze dobře pozorovat přechod mezi typem (b) a (c) (kolem 30 A m^{-1}), neboť původně odhadem lineární závislost přechází postupně v konstantní hodnotu H_c (podobný trend lze vysledovat i pro B_m). Obdobně i v grafu 5 pro kroužek III, kdy typ (b) se projevuje strmým růstem H_c , zatímco při typ (d) coby přechodu ke smyčce normálního tvaru se růst zmmírňuje a pro typ (c) opět začíná stagnovat (a opět podobně i pro B_m). U druhého kroužku takto výrazné projevy nelze pozorovat.

Kalibrace aparatury (resp. vertikální osy) byla provedena určením koeficientu ξ s poměrně nízkou nejistotou 2 %, popřípadě určením koeficientů χ^I , χ^{II} a χ^{III} .

$\frac{I_{ef}}{\text{mA}}$	x_m	x_c	y	$\frac{H_m}{\text{A m}^{-1}}$	$\frac{H_c}{\text{A m}^{-1}}$	$\frac{B_m}{\text{mT}}$
$31,0 \pm 0,5$	46,5	0	2	$26,6 \pm 0,7$	0	11 ± 4
$48,1 \pm 0,7$	29	0	3	$41,2 \pm 0,9$	0	18 ± 4
70 ± 1	42	0	6	60 ± 1	0	26 ± 4
89 ± 1	27	2	11	77 ± 1	6 ± 3	35 ± 4
106 ± 2	32	3	17	91 ± 2	9 ± 3	44 ± 4
127 ± 2	38,5	5	20	109 ± 2	14 ± 3	55 ± 4
149 ± 2	45	6,5	23	128 ± 2	19 ± 3	66 ± 5
171 ± 3	25,5	4,5	25	147 ± 2	26 ± 6	77 ± 5
194 ± 3	29	5,5	27	166 ± 3	32 ± 6	90 ± 5
214 ± 3	28	6,5	28	184 ± 3	37 ± 6	97 ± 5
232 ± 3	35	7	29	199 ± 3	40 ± 6	105 ± 5
250 ± 4	38	8	30	215 ± 3	45 ± 6	110 ± 5

Tabulka 4: Naměřené hodnoty I_{ef} , počtu dílků x_m pro H_m , x_c pro H_c a y pro B_m a odpovídající spočtené hodnoty pro proužek II

$\frac{I_{ef}}{\text{mA}}$	x_m	x_c	y	$\frac{H_m}{\text{A m}^{-1}}$	$\frac{H_c}{\text{A m}^{-1}}$	$\frac{B_m}{\text{mT}}$
306 ± 5	46	0	2	1565 ± 24	0	16 ± 4
401 ± 6	24	0	3	2051 ± 31	0	22 ± 4
453 ± 7	27,5	3	6	2317 ± 35	0	24 ± 4
506 ± 8	31	6,5	11	2588 ± 39	543 ± 84	33 ± 4
604 ± 9	37,5	14,5	17	3090 ± 46	1195 ± 84	69 ± 5
702 ± 11	44,5	18	20	3591 ± 54	1453 ± 84	102 ± 5
801 ± 12	25,5	9,5	23	4097 ± 62	1527 ± 162	115 ± 5
903 ± 14	28	10	25	4619 ± 69	1650 ± 167	122 ± 5
1000 ± 15	31,5	10	27	5115 ± 77	1624 ± 164	126 ± 5
1103 ± 17	28	10,5	28	5642 ± 85	1742 ± 168	131 ± 5
1206 ± 18	37,5	10,5	29	6169 ± 93	1727 ± 167	135 ± 5

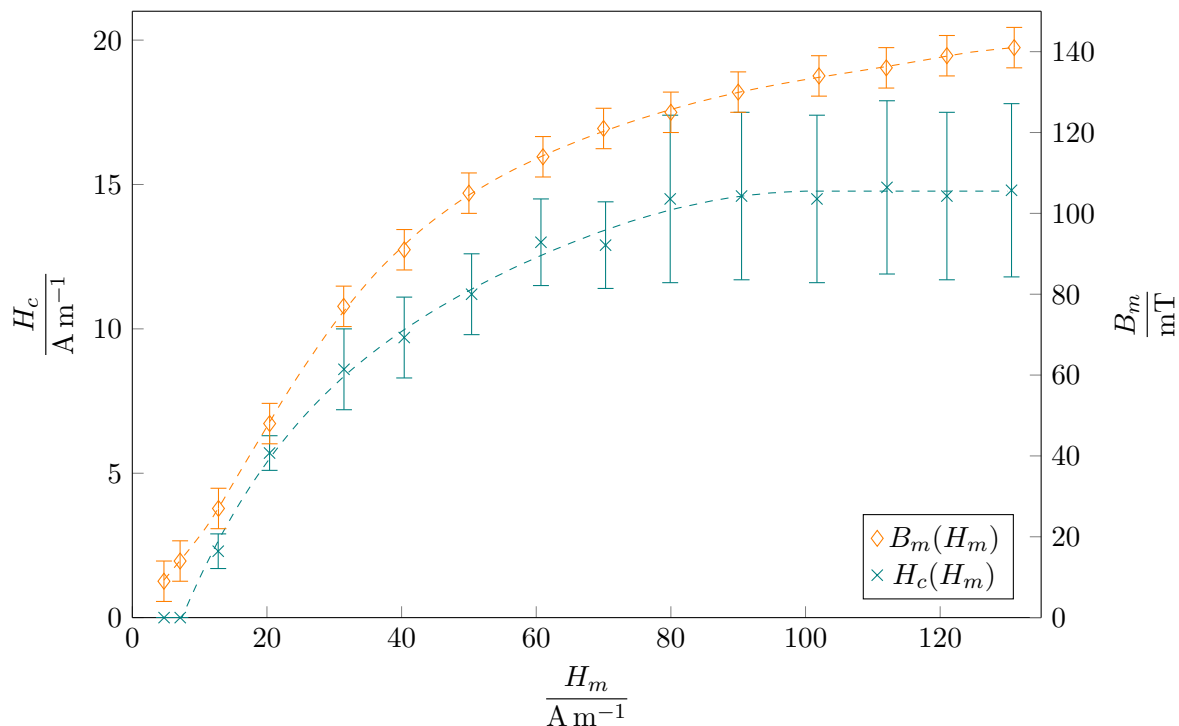
Tabulka 5: Naměřené hodnoty I_{ef} , počtu dílků x_m pro H_m , x_c pro H_c a y pro B_m a odpovídající spočtené hodnoty pro proužek III

5 Závěr

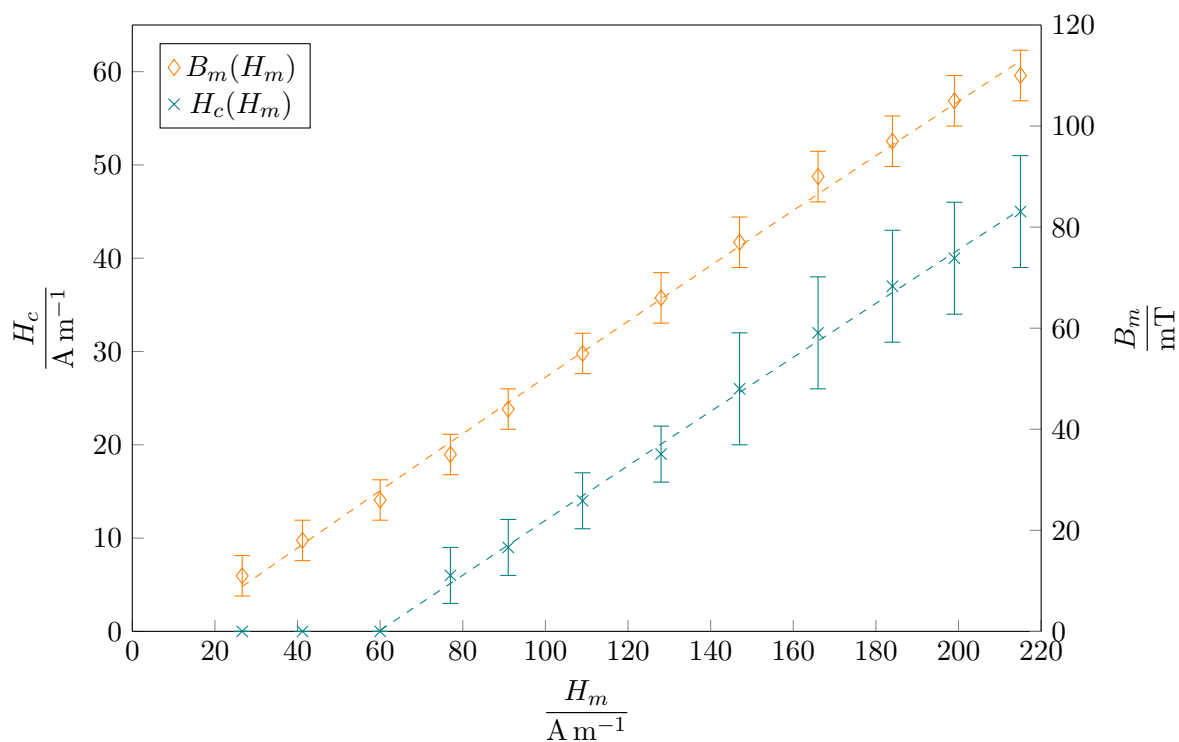
Závislosti B_m a H_c na H_m jsou vyobrazeny v grafech 3–5 a tabulkách 3–5. Byly pozorovány všechny typy hysterezních smyček.

Byly rovněž určeny kalibrační koeficienty, a to konkrétně:

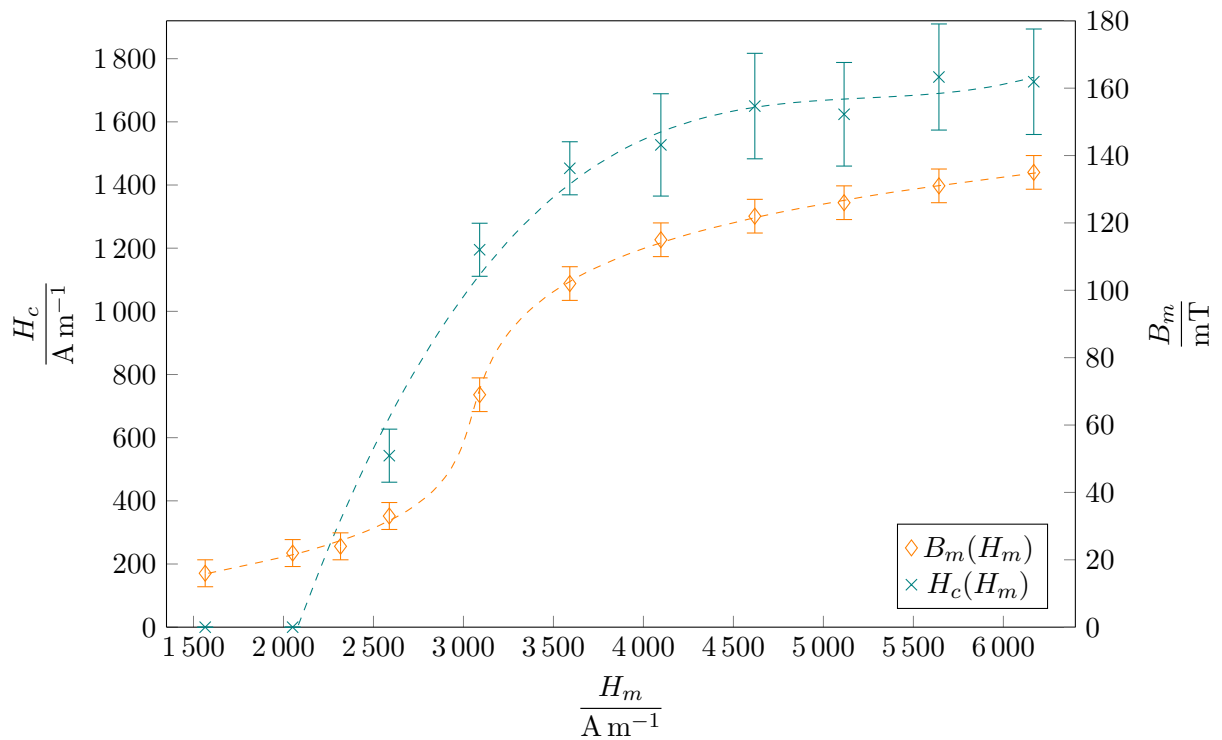
$$\xi = (4,44 \pm 0,08) (\text{mV})^{-1},$$

Graf 3: Závislost koercivní síly H_c a maximální hodnoty magnetické indukce B_m na H_m pro kroužek I (přerušovaně jsou uvedena „vodítka pro oči“)

Graf 4: Závislost koercivní síly H_c a maximální hodnoty magnetické indukce B_m na H_m pro kroužek II (přerušovaně jsou uvedena „vodítka pro oči“)

Graf 5: Závislost koercivní síly H_c a maximální hodnoty magnetické indukce B_m na H_m pro kroužek III (přerušovaně jsou uvedena „vodítka pro oči“)

$$\chi^I = (4,57 \pm 0,08) \text{ mT},$$

$$\chi^{II} = (4,40 \pm 0,08) \text{ mT},$$

$$\chi^{III} = (4,42 \pm 0,08) \text{ mT}.$$

Uvedené hodnoty odpovídají hladině pravděpodobnosti $\approx 99,7\%$.

Literatura

- [1] *Studijní text k základnímu fyzikálnímu praktiku II, úloha 21* [online]. KVOF MFF UK [cit. 2018-10-11]. Dostupné z: https://physics.mff.cuni.cz/vyuka/zfp/_media/zadani/texty/txt_221.pdf